

# ***KOVİD-19 SALGINININ ULUSLARARASI İLİŞKİLERE ETKİSİ: ABD-ÇİN REKABETİ ÖRNEĞİ***

**Ufuk TOK**

Dış Politika ve Güvenlik Araştırmaları Merkezi

## **Giriş**

İlk defa 12 Aralık 2019 tarihinde, Çin'in Hubei eyaletinin başkenti Vuhan'da ortaya çıkan "koronavirüs", 2020 yılı başından itibaren hızla dünyaya yayılmıştır. Yayılmanın hızı ve etkisini dikkate alan Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 11 Mart'ta "pandemi (küresel salgın)" ilan etmiştir.

Henüz küresel salgın ilan edilmemişken, Çin'deki yetkililer dâhil herkes virüsü ilk önce "Vuhan virüsü" olarak nitelendirmiştir. Daha sonrasında "Vuhan Koronavirüs", "Çin Koronavirüs" ve "2019-nCoV" gibi adlandırmalar da görülmüştür. 11 Şubat 2020 tarihinde ise DSÖ, hastalığın adını "*Covid-19 (Covid-19: Co=Corona, Vi=Virüs ve D=Disease)*" olarak duyurmuştur. Böylece virüsün ismi üzerindeki adlandırma sorunu ortadan kalkmıştır. (Ancak bu çalışmada *Covid-19* yerine Türkçe yazılışı olan "Kovid-19" kullanılacaktır.)

Aşağıda, Kovid-19 salgınının etkileri kısaca ele alındıktan sonra ortaya çıkan yeni durum ve şartlar kapsamında, dünyanın en büyük iki ekonomisi olan ABD ve Çin arasındaki güç rekabeti ve salgın sonrası dönemdeki muhtemel seyri ele alınmaktadır.

## **Kovid-19'un Etkileri**

Kovid-19 salgını, yalnızca bir sağlık sorunu/krizi değildir. Zira salgının sosyal, siyasî, ekonomik ve diplomatik alanda önemli yansımaları olmuştur. Dünyanın birçok ülkesinde, seyahatler kısıtlanmış, günler süren sokağa çıkma yasakları uygulanmış,

müzeler ve kütüphaneler hizmete kapatılmış; konserler, sergiler, konferanslar vb. etkinlikler ertelenmiş, sosyal hayat ciddi derecede kısıtlamalara maruz kalmıştır.

Salgının beklenmedik bir şekilde ortaya çıkması ve hızla etki alanını genişletmesi, dünyanın en büyük ekonomilerinde dahi tüketici harcamalarının azalması ile fabrikaların ve işletmelerin kapanmasına, işten çıkarmaların olmasına, seyahat kısıtlamaları ile turizm ve havacılık sektörlerinde büyük kısıtlamalara gidilmesine sebep olmuştur ki bu durum, küresel ekonomide ciddi bir arz ve talep şoku yaratmıştır.<sup>1</sup>

Siyaset hayatında ise, KKTC, İran, Kuzey Makedonya, Rusya ve Etiyopya gibi bazı ülkelerde seçimlerin/referandumların ertelenmesi veya iptal edilmesi, ABD'deki bazı eyaletlerin ön seçimleri ertelemesi gibi durumlar söz konusu olmuştur. Aralarında devlet başkanları ve bakanların da olduğu kimi siyasetçi ve bürokratların Kovid-19 testlerinin pozitif çıktığı da görülmüştür. Tüm bunlar ülkelerin iç siyasetini yakından ilgilendiren ve Kovid-19'un etkilerinin boyutlarını gösteren gelişmelerdir.

Kovid-19 salgınının uluslararası ilişkilere de derin etkileri olmuştur. Resmî ziyaret ve zirve toplantılarının ertelenmesi, ikili ticarî ilişkilerin aksaması veya kesilmesi gibi gelişmeler, salgının uluslararası ilişkilerdeki olumsuz etkisini göstermektedir. Diğer taraftan, salgınla mücadele kapsamında uluslararası ilişkiler trafiğinin canlandığı; görüşmelerin sıklaştığı (telefon ve/veya videokonferans yoluyla), devletlerin birbirleriyle personel, teçhizat, bilgi ve deneyim paylaşımında bulunduğu da görülmüştür. Ancak tüm bunlar münferit çabalardan ibarettir. Küresel çapta mücadele veya ortak çözüm arayışı için uluslararası birliktelik, işbirliği ve eşgüdümün görüldüğünü söylemek oldukça zordur.

Kovid-19'un uluslararası zeminde ortaya çıkardığı bir başka durum ise tıbbî malzeme açısından yaşanan sıkıntılardır. Salgınla birlikte dünya çapında maske ve eldiven gibi koruyucu ekipmanlara olan ihtiyaç artmıştır. Salgınla mücadelede iyi bir sınav veremeyen Batı ülkeleri birbirlerinin siparişlerine el koymaya başlamıştır. Basında maske savaşı, maske korsanlığı olarak adlandırılan bu el koymaların ilk örneği mart ayı başında Çekya'nın, İtalya'nın sipariş ettiği 110 bin maskeye el koymasıyla yaşanmıştır.<sup>2</sup> Daha sonra İtalya, Fransa ile de benzer bir sorun yaşamıştır. Bir başka örnek ise Almanya'nın satın aldığı 200 bin koruyucu maskeyi ABD'nin daha fazla para vererek satın alması olayıdır.<sup>3</sup>

Kovid-19 salgını Çin'den sonra İtalya ve İspanya'yı vurmuş; böylece Avrupa, salgının yeni merkez üssü olmuştur. İtalya ve İspanya başta olmak üzere bütün Avrupa'nın

<sup>1</sup> Oğuzhan Demirdöğen, Recep Yorulmaz; "[Kovid-19 Salgınının Dünya Ekonomilerine Etkileri](#)", *ORSAM*, Mart 2020, s. 7.

<sup>2</sup> "[Çekya, Çin'in İtalya'ya gönderdiği maske ve sağlık malzemelerine 'bilmeden' el koydu](#)", *Euronews*, 22.03.2020.

<sup>3</sup> Hasan Esen, "[Kovid-19 ülkeler arası maske savaşı başladı](#)", *Anadolu Ajansı*, 06.04.2020.

salgına hazırlıksız yakalandığı, kriz yönetiminde başarısız olduğu kısa zamanda ortaya çıkmıştır. Bu nedenledir ki Avrupa, çok ağır kayıplar vermiş ve sağlık sistemlerinin büyük oranda çökmesine engel olamamıştır. İtalya, İspanya ve Portekiz'in yardım taleplerinin karşılıksız kalması ve yalnız bırakılması, Avrupa ruhunun yok olmaya başladığını göstermektedir.<sup>4</sup> Bu durumda, kriz sonrasında Avrupa'da, "birlik" paradigmasının tartışmaya açılacağı beklenmektedir. Nitekim Kovid-19'un, "AB için varoluşsal bir sınav hâline geldiği" yorumları yapılmıştır.<sup>5</sup> Ayrıca 2011'deki mali borç krizi, 2015'teki düzensiz göç krizi ve son olarak 31 Ocak 2020 tarihinde İngiltere'nin birlikten ayrılması (Brexit) ile AB'nin büyük enerji kaybına uğradığı bilinmektedir. Tüm bunların üstüne Kovid-19 salgını ile yeni bir sınav veren AB'nin, bu sınavında başarılı olamadığı ve kendi içindeki dayanışmasını sorgulamaya başladığı görülmektedir.<sup>6</sup> Salgının AB'nin geleceğinde ciddi etkilere sebep olacağı ve "birleşik Avrupa" söyleminin gerçekleşmesinin artık daha zor olacağı yorumları da dikkat çekmektedir.<sup>7</sup>

### ABD-Çin Güç Rekâbeti

2008 küresel ekonomik krizi ile birlikte ABD ve Çin arasında, zamanla daha da derinleşen bir rekâbet başlamıştır. Bu rekabet, daha çok ABD'nin Çin'i dizginlemek amacıyla şiddeti giderek artan bir şekilde ekonomik baskı uygulaması şeklinde olmuştur. 2011 yılında dönemin ABD Dışişleri Bakanı Hillary Clinton tarafından açıklanan "Asya mihveri" ve "Çin'in yeniden dengelenmesi" başlıklarını içeren yeni Asya Pasifik Stratejisi, 2008 küresel ekonomik krizi ile başlayan yeni jeopolitik mücadeleyi açıkça ortaya koymaktadır.<sup>8</sup>

Çin'in yükselişinde, ABD'nin yarattığı küresel ekonomik sistemin büyük etkisi vardır. Zira Çin, ABD'nin mimarı olduğu küreselleşmeyi kendi menfaatleri doğrultusunda kullanmayı başarmış ve küreselleşmenin savunucusu olmuştur.<sup>9</sup> Çin, özellikle Başkan Şi (Xi) döneminde küreselleşme temelli ve engelsiz ticaret ilkeli büyük projeler geliştirmiştir (Yeni İpek Yolu Projesi veya Kuşak ve Yol Girişimi).<sup>10</sup>

Çin'in yükselişini durdurmak için 2008'den beri teknik hamlelerle yürütülen ekonomik baskı, 1 Mart 2018 tarihinde Başkan Trump'ın ilanı ile açık bir "ticaret savaşına" dönüşmüştür. Dünyanın en büyük iki ekonomik gücünün bu rekâbetinde,

<sup>4</sup> Nail Alkan, "[AB için tünelin sonunda ışık görünmüyor](#)", *Anadolu Ajansı*, 10.04.2020.

<sup>5</sup> Gülsüm İncekaya, "[Koronavirüs AB için varoluşsal bir sınav haline geldi](#)", *Anadolu Ajansı*, 26.03.2020.

<sup>6</sup> Barış Seçkin, Şenhan Bolelli, "[Kovid-19 Avrupa'da kuzey-güney uçurumunu derinleştirdi](#)", *Anadolu Ajansı*, 30.03.2020.

<sup>7</sup> Konur Alp Koçak, "[Koronavirüs Salgını, Küreselleşme ve Ulus-Devlet](#)", *TASAV*, 10.04.2020.

<sup>8</sup> Kadir Temiz, "[ABD ile rekabet Çin'i zorluyor](#)", *Anadolu Ajansı*, 04.01.2019

<sup>9</sup> Ergin Yıldızoğlu, "[ABD-Çin gerginliği: Yeni Soğuk Savaş'a doğru mu?](#)", *BBC Türkçe*, 28.12.2018.

<sup>10</sup> Şi Jinping, *Çin'in Yönetimi*, Çeviri: Foreign Languages Press, Ankara, 2017.

giriştikleri ticaret savaşı dünya ekonomisine büyük zarar verdiği için küresel ekonomide beklenen büyüme oranlarının altında bir performans görülmüştür.<sup>11</sup>

İki ülke arasında ticaret savaşının yanı sıra Tayvan, Güney Çin Denizi, Hong Kong, Doğu Türkistan ve Huawei alanlarında süren çatışma, son aylarda bu sefer Kovid-19 salgını üzerinden devam etmektedir. 2020 yılı başından itibaren uluslararası bir sorun hâline gelen Kovid-19 salgını, iki aktör arasında yeni bir rekâbet ve çatışma alanı olmuştur.

### **Kovid-19 ile ABD-Çin Rekabetinin Yeni Seyri**

ABD, Pekin'i virüsün ilk yayılımını gizlediği ve salgın hakkında gerçekleri dünya ile paylaşmadığı için suçlamıştır.<sup>12</sup> Ayrıca Trump'ın, salgının ABD'deki işletmeler için bir fırsat olabileceğini düşünmesi, ABD için yanlış bir üslup ve büyük bir ihmal olmuştur. Tüm bunlara ek olarak Başkan Trump, DSÖ tarafından belirlenen ismi (Kovid-19) değil, kendi belirlediği "Çin Virüsü" veya "Vuhan Virüsü" adlandırmalarını kullanmış, Çin'in sorumluluğunu öne çıkarmaya çalışmıştır. Diğer taraftansa, Çin Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Cao Licen, 12 Mart 2020 tarihinde virüsü Vuhan'a getirenin ABD ordusu olabileceğini açıklamıştır.<sup>13</sup> Görüldüğü üzere, ABD ve Çin, küresel ölçekte büyük sosyal hasara ve ekonomik kayba yol açan salgına karşı ortak mücadele yürütmeyi değil; virüsün kaynağına ilişkin karşılıklı suçlamalarda bulunmayı ve birbirlerine sataşmayı tercih etmişlerdir. Kimi yorumcular, söz konusu anlaşmazlığı "ABD-Çin rekabeti propaganda savaşına dönüşüyor" şeklinde özetlemiştir.<sup>14</sup>

G7 ülkelerinin dışişleri bakanlarının video-konferans yoluyla 26 Mart'ta gerçekleştirdiği toplantıda, Trump yönetiminin Kovid-19'u "Vuhan virüsü" olarak nitelemekte ısrar etmesi yüzünden ortak bildiri yayımlanamamıştır. İki aktör arasında propaganda savaşına dönüşen rekabetin, uluslararası toplantıların sonuçsuz kalmasına ve diplomasinin sağlıklı işleyememesine sebep olduğu görülmektedir.

Salgının merkez üssünün Avrupa'dan ABD'ye taşınması ve yarattığı tahribatının ABD aleyhine iyice kötüleşmesiyle Trump'ın tavrında değişiklik yaşanmıştır. Hatta mart ayı sonu itibarıyla salgınla mücadele kapsamında iki aktör arasındaki gerginliğin yumuşamaya başladığı görülmüştür. Kovid-19 salgınıyla mücadele amacıyla ABD ve Çin arasında kamusal ve özel işbirliği yapıldığı ve bu kapsamda 20 kargo uçağı ile ABD'ye maske, eldiven ve termometre sevk edildiği öğrenilmiştir. Ancak Başkan Trump'ın "Çin Virüsü" söylemine rağmen Çin'den tıbbi ürün desteği alması, ABD kamuoyu tarafından rahatsız edici bulunmuştur. Salgınla mücadele kapsamında da olsa iki aktör arasındaki "tıbbî ürün ticareti" sayesinde ilişkilerin yumuşama fırsatı

<sup>11</sup> "ABD-Çin Ticaret Savaşı", *Sputnik Türkiye*.

<sup>12</sup> "Trump, Kovid-19 salgını nedeniyle Çin'i suçladı", *Anadolu Ajansı*, 19.03.2020.

<sup>13</sup> Emre Aytekin, "Çin'den Trump'ın 'Çin Virüsü' ifadesine tepki", *Anadolu Ajansı*, 17.03.2020.

<sup>14</sup> Hüseyin Korkmaz, "Kovid-19 salgını: ABD-Çin rekabeti propaganda savaşına dönüşüyor", *Anadolu Ajansı*, 24.03.2020.

bulduğu görülmüştür. Ancak tarafların bu fırsatı iyi şekilde değerlendirebildiklerine dair şüpheler vardır.

ABD ve Çin'in süreci yönetme farklılıkları, fırsatları ve güçlükleri görmek açısından önemlidir. Ulusal mücadele ve uluslararası dayanışma (yumuşak güç) bağlamında sürecin tahlil edilmesi gerekmektedir.

Ulusal mücadelede ABD'nin başarısız olduğu açıkça görülmektedir. Zira Trump yönetimi, salgını ciddiye almamış ve uluslararası alanda salgını bir koz olarak kullanma gayreti ile Çin'e karşı sürdürdükleri saldırgan tutuma devam ettikleri görülmüştür. Pahalı ve sorunlu bir sağlık sistemi olan ABD'nin, strateji belirlemede geç kaldığı; bu nedenle vaka ve kayıp sayılarında hızlı artışların önüne geçemediği görülmüştür. Bu da Trump yönetiminin ikinci dönem seçimlerinde zorlanacağı anlamına gelmektedir.<sup>15</sup> Zira ABD'de sosyal izolasyon başta olmak üzere basit ve temel önlemlerin alınmadığı; bu anlamda devlet idaresinin zayıf kaldığı görülmüştür.

Çin ise salgını fırsata çevirme hususunda kararlı olduğunu etkin hamleleriyle göstermiştir. Çin'in, başarılı bir ulusal mücadele sergileyerek tüm dünyaya örnek olduğu görülmüştür. Belirledikleri doğru strateji ve elverişli sağlık sistemleriyle Çin'in salgını ciddiye aldığı ve vaka ve kayıp sayılarını kontrol altında tuttukları görülmüştür. Çin, bu mücadelesini 7 başlıkta duyurmuştur:

- Tam Yanıt/Toplu Mücadele
- Toplu Mobilizasyon
- Siyasî Belirleyicilik
- Zamanlama-Planlama
- Ekonomik Önlemler
- Şeffaflık-Etkin Koordinasyon/İletişim
- Bilim/Teknoloji Gücü<sup>16</sup>

Ayrıca Şi yönetiminin etkin mücadelesiyle devlet organizasyonunun kamuoyu üzerindeki etkinliğinin arttığı görülmüştür.

Kovid-19 salgını ile ortaya çıkan yeni durumda ABD ve Çin arasındaki rekabetin uluslararası boyutuna da bakmak gerekmektedir. Salgın sonrasında uluslararası etkinliğini artırma amacıyla olan ülkelerin salgınla mücadele kapsamında uluslararası dayanışmaya özen gösterdikleri görülmektedir. Rekabet hâlinde olan ABD ve Çin'in de salgınla mücadelenin uluslararası boyutunu gözettikleri anlaşılmaktadır.

<sup>15</sup> Konur Alp Koçak, "[Trump'in koronavirüs sancısı](#)", Türkgün, 14.04.2020.

<sup>16</sup> "[Seven things China has done right to battle coronavirus](#)", Xinhua, 13.03.2020.

ABD'nin uluslararası alanda Kovid-19 salgını ile mücadeledeki etkinliğine bakıldığında, aksiyondan uzak ve saldırgan bir tutum takındığı görülecektir. ABD'nin başlarda salgının sorumlusu olarak Çin'i gördüğü ve uluslararası alanda Çin'i suçlamakla destek toplama arayışına girdiği görülmüştür. Ancak salgının yeni merkez üssünün Avrupa olmasıyla Kovid-19'un yıkıcılığını ve durumun ciddiyetini geç de olsa anlayan ABD, salgınla mücadele kapsamında uluslararası alanda kendisinden bekleneni verememiştir.

Çin'in, uluslararası alandaki etkinliğine bakıldığında ise ABD'nin aksine daha dinamik ve heyecanlı olduğu görülecektir. Çin'in bütün dünyaya yardım ulaştırma gayretinde olduğu; diplomasiyi etkin kullandığı ve zararını asgari seviyede tutma amacıyla ticaretini kolaylaştıracak adımlara başvurduğu görülmektedir. Ayrıca Batılı ülkeler Kovid-19 ile ulusal çapta savaşırken, Çin kendini yeni bir süper güç olarak gösterme şansını yakalamıştır.<sup>17</sup> Bu kapsamda Çin'in başta İtalya ve İspanya olmak üzere dünyanın hemen her ülkesi ile personel, tıbbî ürün, teçizat ve bilgi paylaşımında bulunması, Çin'in etkin bir sağlık diplomasisi yürüttüğü ve bu anlamda itibarını artırdığı görülmüştür.

### Sonuç

Kovid-19 salgınının ilk tahminlerin çok ötesine geçen boyutta sosyal, siyasî ve ekonomik sonuçları olmuştur. Salgının ikili ve çok taraflı uluslararası ilişkilere de etkisinin olduğu aşikârdır. Salgının küresel olmasına rağmen küresel bir mücadele yürütülmediği; aksine ulusal mücadelelerle sürecin yürütüldüğü anlaşılmıştır. Bu noktada DSÖ'nün daha aktif rol alması beklenmiş; ancak örgütün beklentileri karşılayamadığı anlaşılmıştır. Bu da uluslararası örgütlerin işlevselliği üzerine yapılan tartışmalara (BM, NATO vb.) bir yenisinin ekleneceğini işaret etmektedir.

Kovid-19 salgınının uluslararası örgütlere, girişimlere, sorun alanlarına ve rekabetlere de etkisi olmuştur. Bu kapsamda, ABD ve Çin arasında süregelen Tayvan, Hong Kong, Güney Çin Denizi, Doğu Türkistan, Huawei ve ticaret savaşları rekabet alanlarına Kovid-19 salgını da eklenmiştir. ABD ile Çin arasındaki güç rekabetinin Kovid-19 salgını ile daha da derinleştiği ve iki ülkenin, salgınla mücadele kapsamında herhangi bir işbirliği geliştiremedikleri, aksine yeni polemiklere sürüklendiği görülmüştür.

Salgınla mücadelenin, çözüm arayışının ulusal boyutta olması, ulus-devletin güçleneceği yorumlarının artmasına sebep olmuştur. Nitekim AB'nin birlik ruhundan uzaklaştığı ve zayıfladığı görülmüştür. Kovid-19 salgını ile mücadele kapsamında devlet organizasyonunun güç kazandığı ve kamuoyu üzerinde nüfuz etkisi yüksek olan devletlerin daha kolay hareket edebildiği; bu çerçevede Çin'in, aldığı sert

<sup>17</sup> Morten Soendergaard Larsen, Robbie Gramer, [“China Casts Itself as Global Savior While U.S. and EU Focus on Virus at Home”](#), *Foreign Policy*, 19.03.2020.

kararlarla ve hızlı uygulamalarla beklenenden daha etkin bir mücadele yürüttüğü görülmüştür. Buna karşın AB'nin ve ABD'nin beklenenin aksine başarısız bir görüntü sergilemesi, Batının itibarı açısından zedeleyici olmuştur. Çin'in ise başarılı bir mücadele sergilemesi ve Batının aksine tüm dünyaya yardım ulaştırması, uluslararası alanda itibarının yükselmesini sağlayacak gibi görünmektedir. Zira Çin (ve bazı Asya ülkeleri), Batının yapamadığını yaparak hızlıca salgına karşı koyabilmiştir.

ABD-Çin güç rekabetinin, uluslararası sistemin değişim sancısı olduğuna yönelik iddialar vardır. Kovid-19 salgını ile ABD-Çin güç rekabetinin dünyayı "yeni tip Soğuk Savaşa" doğru götürdüğü iddiaları güçlense de uluslararası sistemin kısa vadede değişeceği düşüncesi abartılıdır. Zira Çin'in ekonomik gücü vardır; ancak ticaret savaşlarında da görüldüğü üzere ekonomisinin baltalanabileceği görülmüştür. Ayrıca Çin'in en büyük ticaret ortağı ABD'dir. Bununla birlikte ABD hâlâ dünyanın en büyük askerî gücüdür. Hâl böyleyken ABD-Çin güç rekabetinin kısa vadede veya Çin'in lehine sonuçlanacağı ve Çin'in ABD'nin yerini alacağı düşüncesi olgunlaşmamış bir kanıdır. Şu an için uluslararası sistemde radikal değişiklikler beklemek için yeterli sebep olmadığı söylenebilir. Ancak, salgın sebebiyle ABD-Çin rekabetinin her alana sıçrayabilecek kadar çetrefilli ve derin bir sorun alanı olduğunun görüldüğünü şimdiden söylemek mümkündür.